

Przyszłość opieki nieformalnej w polskim systemie opieki długoterminowej

dr Elżbieta Szwałkiewicz

Konsultant krajowy w dziedzinie pielęgniarstwa niepełnosprawnych i przewlekle chorych

Fot. Photogenica Sp. z o.o.

Znaczenie opieki nieformalnej dla funkcjonowania systemów opieki zdrowotnej we wszystkich państwach świata jest oczywiste. Od kilku lat obserwuje się rosnące zainteresowanie kondycją opiekunów rodzinnych, co zewnętrznie jest w debatach poświęconych konieczności

zmian w dotychczasowym zabezpieczeniu społecznym i rozbudowaniu systemów wsparcia środowiskowego. Ma to bezpośredni związek ze zjawiskiem starzenia się społeczeństw oraz wyzwaniami ekonomicznymi i społecznymi, przed którymi stanęły rządy krajów rozwiniętych. W krajach OECD więcej niż 1 osoba dorosła na 10 jest zaangażowana w sprawowanie opieki nieformalnej nad osobami, które z powodu różnego rodzaju upośledzeń funkcji ciała są zależne od pomocy (opieki osobistej) w podstawowych czynnościach życia codziennego (ADL). W listopadzie 2010 roku odbyło się w Paryżu spotkanie ekspertów krajów OECD poświęcone między innymi opiekunom nieformalnym i wpływowi sprawowanej opieki na ich zdrowie psychiczne i na rynek pracy. Analizowano tam wyniki i wnioski licznych badań odnoszących się do sytuacji zdrowotnej, zawodowej, ekonomicznej i społecznej opiekunów nieformalnych. Celem tej debaty, podobnie jak wielu innych, jest poprawa systemu wsparcia opiekunów nieformalnych, tak by utrzymać ciągle współdziałanie z opieką formalną.

Nasz kraj także bierze udział w tych spotkaniach, co jest oczywiste zważywszy na skalę zjawiska i znaczenie jakie dla polskiego systemu ochrony zdrowia i pomocy społecznej ma praca wykonywana przez opiekunów nieformalnych. Bez ich udziału system zabezpieczenia społecznego by upadł, a medycyna ratunkowa i naprawcza straciłaby rację bytu.

Za opiekunów nieformalnych uważa się osoby udzielające pomocy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych i podtrzymaniu codziennej aktywności. Odsetek osób zaangażowanych w opiekę nieformalną jest różny w różnych krajach, waha się od 8% do ponad 16%. Wpływ na to mają wzorce społeczne dotyczące obowiązków rodzinnych oraz dostępność usług wspierających zarówno opiekunów, jak i osoby, które w związku z chorobą, urazem lub wiekiem mają ograniczoną samodzielność, bądź utraciły ją całkowicie. Kwestie te kształtują obraz i deklaracje związane z opieką nieformalną.

Prowadzi się wiele badań, które mają na celu ukazanie sytuacji osób zależnych od opieki i ich opiekunów oraz

¹ Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Organization for Economic Co-operation and Development, OECD) – międzynarodowa organizacja o profilu ekonomicznym skupiająca 34 wysoko rozwinięte i demokratyczne państwa. Utworzona na mocy Konwencji o Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju podpisanej przez 20 państw 14 grudnia 1960 r.

skutków sprawowania opieki nieformalnej, indywidualnych i społecznych. Wnioski wypływające z tych badań ujawniły, że ponad 70% opiekunów jest w wieku 45 lat lub wyżej, a pracownicy, na których spoczywa obowiązki opieki są bardziej podatni na rezygnację z pracy lub przejście na wcześniejszą emeryturę. Grupa pracowników zaangażowana w obowiązki opiekuńcze powyżej 20 godzin tygodniowo jest bardziej niż inni zagrożona wykluczeniem z rynku pracy, gdyż niezwykle trudno jest pogodzić oczekiwaną przez pracodawców aktywność i dyspozycyjność zawodową z obowiązkami rodzinnymi.

Foto: Rhegencia Sp. z o.o.

Z reguły nieformalni opiekunowie opiekują się swoimi bliskimi krewnymi tj.: rodzicami lub małżonkami. Jednak istnieje dość znacząca grupa opiekunów, którzy oferują swą pomoc przyjaciołom i sąsiadom lub opiekują się dalszymi krewnymi, jak np.: braćmi/siostrami czy ciotkami/wujkami. Opiekunowie płci męskiej częściej opiekują się swoimi żonami niż innymi krewnymi.

W Polsce opieka nieformalna najczęściej sprawowana jest w kręgu najbliższej rodziny w relacjach rodzice - dzieci czy małżonkowie. Jednak istnieje grupa opiekunów, którzy oferują swą pomoc przyjaciołom i sąsiadom lub opiekują się rodzeństwem czy dalszymi krewnymi. Zakres rzeczowy i czasowy tej opieki jest bardzo różny, jednak ponad 30% opiekunów nieformalnych w Polsce angażuje się w opiekę trwającą ponad 20 godzin tygodniowo. Wynika to nie tylko z ugruntowanego w naszym społeczeństwie podejścia do obowiązku opieki nad bliskimi krewnymi, ale także z niedomogów instytucji zdrowotnych i społecznych oferujących opiekę formalną. Należy tu również uwzględnić fakt, że obowiązki opiekuńcze są w znacznym stopniu uwarunkowane stanem zdrowia osób zależnych od opieki.

Przegląd wyników badań dotyczących sytuacji opiekunów nieformalnych w krajach OECD dostarcza także naszym kreatorom polityki społecznej podstaw do opracowania kierunków reform mających na celu pomoc opiekunom nieformalnym w połączeniu obowiązków opiekuńczych z pracą zawodową poprzez:

- 1) zwiększenie atrakcyjności nieformalnej opieki w celu jej kontynuowania, np. rozszerzenie listy adresatów świadczenia pielęgnacyjnego;
- 2) ochronę fizycznego i psychicznego zdrowia opieku-

nów nieformalnych poprzez zredukowanie problemów związanych ze sprawowaną opieką, w tym:

- rozwój rynku usług społecznych dla osób niepełnosprawnych i niesamodzielnych, dostępnych bez względu na poziom materialny,
- rozwój formalnej opieki domowej (pielęgniarki, profesjonalni opiekunowie), poprawa jakości opieki stacjonarnej i edukacja opiekunów nieformalnych,
- wprowadzenia nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, rozwiązań typu e-opieka zdrowotna, jak telemonitoring, telemedycyna, komputerowa edukacja

opiekunów nieprofesjonalnych,

- promowanie niezależności życiowej, poprzez powszechny i adekwatny dostęp do rehabilitacji oraz nowoczesnych technologii kompensujących utraconą sprawność, w tym bardzo ważny jest:
 - system refundacji środków pomocniczych i sprzętu,
 - rozwój sieci wypożyczalni sprzętu pielęgnacyjnego i rehabilitacyjnego wspomagającego funkcjonowanie.

Przy Klubie Senatorów Platformy Obywatelskiej (PO), od trzech lat działa grupa robocza ds. opracowania założeń do ustawy o pomocy osobom niesamodzielnym, która pracuje nad stworzeniem źródła finansowania usług opiekuńczych i systemu wsparcia opiekunów nieformalnych. W ramach prac Grupy zainicjowano powstanie społecznej koalicji na rzecz zmian w opiece długoterminowej.

Opiece formalnej wzmocnionej opieką nieformalną poświęcone były dwie debaty w Parlamencie RP.

Rekomendacja Konsultanta Krajowego

Podstawowa opieka i pielęgnacja realizowana w formie usług opiekuńczych, zleczonych i nadzorowanych przez pielęgniarki oraz edukacja opiekunów nieformalnych powinna być przedmiotem szczególnej troski społecznej, gdyż dobra jakość pielęgnacji skutecznie zapobiega zaniedbaniom i powikłaniom zdrowotnym przysparzającym dotkliwych cierpień osobie niesamodzielną, które także generują poważne koszty społeczne i w systemie ochrony zdrowia.